

2023 VİZYON BELGESİ'NİN KARAKTER EĞİTİMİ BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Bilgen KIRAL¹, Adem ÇİLEK²

1 Dr. Öğretim Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Yönetimi ABD, AYDIN, bilgen.kiral@adu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-5352-8552.

2 Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, ANKARA, aacilek@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1295-6520.

Geliş Tarihi: 25.07.2019 Kabul Tarihi: 10.01.2020

Öz: Çalışma, 23 Ekim 2018 tarihinde Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan ve Millî Eğitim Bakanı Sayın Prof. Dr. Ziya Selçuk önderliğinde, Beştepe Millet Kongre ve Kültür Merkezi'nde düzenlenen 2023 Eğitim Vizyonu Tanıtım Toplantısında açıklanmış olan Vizyon Belgesi'nin karakter eğitimi açısından değerlendirilmesi amacıyla yapılmıştır. Bu belgede 2023 yılına kadar, 3 yıl içerisinde yapılması planlanan eğitime ilişkin revizyon ve köklü değişim çalışmaları anlatılmış ve yapılacak çalışmalar bir takvim eşliğinde sunulmuştur. Yapılan bu araştırma nitel araştırma olup Vizyon Belgesi'nde yer alan veriler doküman incelemesi ile ele alınmıştır. Araştırmada Vizyon Belgesi'nde karakter kelimesinin mizaç olarak "on beş kez" geçtiği, karakter içerisinde önemli bir yeri olan değer ve değer kazandırmanın "on yedi kez" geçtiği tespit edilmiştir. Çalışmada karakter eğitimi konusu "Tehlikeli ve yasa dışı davranışlarla mücadele ve Millî ve manevi değerlerin kazandırılması" olarak iki kategori altında incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: karakter, karakter eğitimi, değerler, değer kazanımı, 2023 Eğitim Vizyonu Belgesi

EVALUATION OF THE 2023 EDUCATION VISION DOCUMENT IN TERMS OF CHARACTER EDUCATION

Abstract:

The study was conducted in order to evaluate the document explained in the 2023 Education Vision Presentation Meeting held in Beştepe National Congress and Culture Center on October 23, 2018 under the leadership of President Recep Tayyip Erdoğan and Minister of National Education Prof. Dr. Ziya Selçuk. In this document, revision and radical change studies related to the education which is planned to be done in 3 years until 2023 are explained and the studies to be done are presented with a calendar. This research is a qualitative research and the data in the vision document is analyzed by document analysis. In the research, it was found that the word character in the vision document passed fifteen times as temperament, and the value and value gain, which has an important place in the character, passed seventeen times. In this study, character education was examined two categories as "Combating dangerous and illegal behaviors and Gaining national and spiritual values".

Key words: Character, character education, values, acquisition of value, 2023 Education Vision Document

Giriş

Toplumlar eğitim sistemlerini iyileştirmek ve çağa uygun hâle getirmek için çeşitli çalışmalar yapmaktadırlar. Türk eğitim sisteminde de zaman zaman bu tür çalışmaların yapıldığı gözlemlenmektedir. En son yapılan çalışmaların başında 23 Ekim 2018 tarihinde Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan ve Millî Eğitim Bakanı Sayın Prof. Dr. Ziya Selçuk önderliğinde, Beştepe Millet Kongre ve Kültür Merkezi'nde düzenlenen 2023 Eğitim Vizyonu Tanıtım Toplantısı ile gerçekleştirilmiş, eğitime ilişkin revizyon ve köklü değişim çalışmalarının ilk adımı bu belge ile tanıtılmıştır. Geleceğe ilişkin bir vizyon oluşturması, mevcut sistemdeki aksaklıkların tespit edilerek iyileştirme ve çağa uygun olarak yenileştirme faaliyetlerinin felsefesi olması sebebiyle önemli olduğu söylenebilir. Bu bağlamda geleceğin nesillerinin karakter sa-

hibi olması, değerlerine sahip çıkması bunu içselleştirmiş olması gerekmektedir. Yapılan bu çalışmada öncelikle karakter eğitimi konusu incelenmiş, ardından 2023 Vizyon Belgesi'nin karakter eğitimi bakımından değerlendirilmesi yapılmıştır.

Karakter ve Karakter Eğitimi Kavramları

Karakter kelimesi Türk Dil Kurumunun sözlüğünde (2016) ayırt edici nitelik, bir bireyin kendisine has yapısı, onu diğerlerinden ayıran temel özellikler; Oxford Sözlüğü'nde (2016) ise kişiye özgü zihni ve ahlaki özellikler, kişinin güçlü ve orijinal olan özellikleri olarak tanımlanmaktadır. Karakter kelimesi Yunanca oymacılık üzerine konan işaret anlamına gelen bir kelimedenden türetilmiştir. Kişinin karakteri, tutarlılığının ve öngörülebilirliğinin silinmez bir işaretidir. Davranıştaki kalıcı ruhsal eğilimleri göstermektedir. Davranış, tutum ve değerleri bütünleştiren, kişilik üzerine derinlemesine kök salmış bir örgütlenmedir. Karakter; açık, hazır, sıcakkanlı, soğuk, duygusuz, başkalarına karşı tepkisizlik gibi kişinin aktif eğilimleri ve önem verdiği şeylerdir (Lapsley ve Narvaez, 2006). Karakter, kişiyi doğru olanı yapmaya ya da doğru olanı yapmamaya yönlendiren özellikleri, kişinin ahlaki görevini yerine getirme eğilimidir (Berkowitz, 2002).

Karakterli bir kişi yanlışla doğru arasındaki ayrımı bilen, dürüst, güvenilir, saygılı, sorumluluk sahibi, adaletli, hatalarını kabul eden ve hatalarından ders alan ve bu prensiplere göre yaşamını sürdüren kişidir (Lumpkin, 2008). Halk arasında karakterli insanın taşıdığı özellikleri taşımayan kişilere ise karaktersiz insan denilmektedir. Karaktersiz ifadesi ile dürüst olmayan, güvenilir olmayan, sorumsuz, adaletsiz vb. gibi özellikleri taşıyan insanlar kastedilmektedir. Karakter kelimesi içerisinde birçok pozitif özelliği taşımaktadır. Öyleyse karakter eğitimi ve gelişimi için çalışmalar yapılması gerekmektedir. Aileler çocuklarının ilk ve en önemli öğretmenleridir. Çocuklar okula başladığı zaman, öğretmenler çocukların düşüncelerini, tutumlarını ve davranışlarını yöneticilerle ve ailelerle birlikte şekillendirirler. Karakter eğitiminde ailenin gereği ve önemi açıkça görülmektedir. Okul ve aile yaşantısı karakter eğitimi için en önemli iki unsurdur (Althof ve Berkowitz, 2006; Brannon, 2008). Kıscası aile ve okul karakter eğitimini tamamlayan unsurlardır denilebilir çünkü ailede atılan tohumlar, okulda pekiştirilebilir.

Okullarda Karakter Eğitimi

Karakter eğitimi, okulların hem resmî hem de gayriresmî bir parçasını oluşturmaktadır (Watz, 2011). Şöyle ki okullarda programlarla öğrencilere kazandırılmak istenen hedef davranışlar, yönetmeliklerle çizilen çerçeveye resmî; ders dışı zamanlarda, teneffüslerde, kulüp çalışmaları, koro, tiyatrolar vb. eğitsel faaliyetlerde yapılan çalışmalar, yasal mevzuat dışında öğretmen-öğrenci, öğrenci-öğrenci arasındaki etkileşimler, uygulamalar ise gayri resmî faaliyetler arasına girmektedir (Kıral, 2017). Resmî faaliyetler bir düzen dâhilinde planlanırken gayriresmî olanlar hayatın içerisinde kendiliğinden oluşmaktadır. Bunların karakter eğitiminde önemli taşlar olduğu ifade edilebilir.

Karakter eğitimi, toplumdaki resmî kurumlarla iş birliği içerisinde tasarlanmış, okul tarafından başlatılan, gençlerin, çocukların davranışlarını doğrudan ve sistematik bir şekilde etkilemeyi amaçlayan okul programlarıdır (Beachum ve Mc Cray, 2005). Karakter eğitiminin tarihi gelişimi incelendiğinde İngiltere'de ortaya çıktığı görülmektedir. 50'ler ve 60'lar arasında Kohlberg, Piaget ve Erikson tarafından ortaya atılan teorilere karşı artan bir ilginin görüldüğü, olayların ve durumların bu bilim insanlarının teoriyle açıklanmaya çalışıldığı, bu teorilerin popüler olması sonucu, karakter eğitimi veya karakter gelişiminin önemsenmediği, hükümetlerin eğitim politikalarında karakter eğitimine ilişkin her hangi bir çalışmaya yer vermediği görülmektedir. 60'lardan sonra değerler eğitiminin, karakter gelişiminde önemli rol oynadığı ve bunun öneminin yavaş yavaş vurgulanmaya başlandığı görülmektedir. 60'lar ve 70'lerde değerler eğitimi, ahlaki eğitim adıyla kullanılmış, fakat yine de hak ettiği önemde kullanılmamıştır. 90'lara gelindiğinde karakter eğitiminin okullarda kullanılmaya başlandığı, güncel kavramlar arasında olduğu görülmektedir (Arthur, 2005).

1996'da eğitim ve toplum için değerlerin belirlenmesi adına çalışmaların yine İngiltere'de başlatıldığı ve değerlerin okul programlarına konulduğu görülmektedir. İngiliz Hükümeti tarafından başlatılan çalışmalara 150 kişiden oluşan bir grup katılmıştır. Hazırlanan çalışmaya katılanlar farklı etnik grupların yaşadığı, çoğulcu anlayışa sahip bir toplumda bile birtakım değerlerin olmadığını iddia etmenin yanlış olduğu kararına vardılar ve bu grup sınıf, cinsiyet, ırk, din bakımından herkes için uygulanabilir bir dizi temel değerler ürettiler. Bu değerler arasında dostluk, adalet, doğruluk, öz saygı,

özgürlük ve çevreye saygı gibi değerlerin yer aldığı görülmektedir. Ardından 1500 yetişkine uygulanan ankete katılanların % 95'i bu değerlere ideal değerler gözüyle bakarak değerler konusunda fikir birliği elde etmişlerdir. Amerika'da ise aynı yıllarda Beyaz Saray, Amerikan çocukların karakterini nasıl geliştireceklerine dair bir dizi karakter geliştirme konferansları düzenlemeye başlamıştır (Arthur, 2005).

Dalton ve Crosby'e (2011) göre karakter eğitimi beş konuda yapılmalıdır. (1) Tehlikeli ve yasa dışı davranışlarla mücadele: Kabalık, hoşgörüsüzlük, akademik hile, cinsel saldırı / taciz, yüksek riskli davranışlar (ör. Alkol ve uyuşturucular) ve spor skandalları gibi tehlikeli ve yasa dışı işlerle mücadele yönünde yapılan karakter gelişimi öncelikle toplumsal düzeni, toplumsal ahlakı ve toplumu korumayı amaçlamaktadır. (2) Toplumcu tutum ve davranışların desteklenmesi: Örneğin şeref, dürüstlük, dinler arası işbirliği, evrensel ve küresel anlayış oluşturma gibi toplum yapısını korumaya yönelik faaliyetlerdir. Bu tür karakter geliştirme, olumlu kişisel ve sosyal sorumluluğu artırmayı amaçlamaktadır. (3) Akademik ve entelektüel değerlerin cesaretlendirilmesi: Eleştirel düşünme, çalışma, etik, açık fikirlilik, düşünce ve akademik çalışma ve araştırma özgürlüğü gibi çalışmalardır. Bu tür karakter gelişimi, değerlerin takdir edilmesine ve bilginin etikle özdeşleştirilmesine katkı sağlamaktadır. (4) Bütünsel kişisel gelişimin desteklenmesi: Örneğin kariyer/ mesleki gelişim, liderlik, ruhsal büyüme, rehberlik ve rol modelleme, sağlık, inanç gelişimi gibi bu tür karakter gelişimi öğrenme ve entelektüel büyüme bağlamında öğrencilerin iç hayatlarının gelişimini teşvik eder. (5) Vatandaşlık sorumluluğunun teşvik edilmesi: Hizmet ve gönüllülük, verilen sözler, politik eylemler, sürdürülebilirlik ve sosyal adalet gibi çalışmalar bunun kapsamındadır. Bu tür karakter geliştirme, fedakârlık ve merhameti teşvik etmek ve öğrencileri sosyal problemler ve ahlaki eylemler için kişisel sorumluluk almak için teşvik etmektedir. Lickona (1991, 1993) karakter eğitiminde üç kuruma sorumluluk yüklemektedir. Bunlar aile, din ve okuldur. Ayrıca Lickona (1991, 1993) karakter eğitiminin matematik veya okuma öğretmekten daha karmaşık, daha zor olduğunu, karakter eğitiminin beceri gelişimin yanı sıra kişisel gelişimi içerdiğini de ifade etmektedir. Öğretmenler hizmet öncesinde ve göreve başladıklarında karakter gelişimine ilişkin yeterli eğitim almazlarsa veya bu konuların öğretilmesine ilişkin hiçbir eğitim almazlarsa değer kazan-

dırmada eksik, yetersiz veya az etkili olabilirler. Yetiştirdikleri öğrencilerde de o oranda eksiklik ortaya çıkar.

Sınıfta karakter eğitimi ile ilgili olarak Burreth ve Rusnak (1993) "Karakter eğitimi sadece bir dersin parçasıymış gibi değerlendirilmemelidir." görüşündedirler. Karakter eğitimi, her dersin bir parçası olarak görülmelidir. Tüm derslerde karakter eğitimi ile ilgili etkinliklere yer verilmelidir. Çocukların/gençlerin karakter eğitiminde okul ve toplumun birlikte hareket etmesi hayati bir önem taşımaktadır. Yapılan faaliyetler sadece okulla sınırlı olmamalı, çocuğun yaşadığı toplumda da destekleyici faaliyetlere yer verilmelidir. Olumlu sınıf iklimi ve ortamı karakter eğitimini desteklemektedir. Karakter eğitiminin amaçlarını gerçekleştirmek için en önemli faktörü güçlendirilmiş öğretmenler oluşturmaktır. Öğretmenler de öğrencilere örnek teşkil etmelidir. Karakter eğitimi, yönetsel uygulama ve politikalarla da teşvik edilmelidir. Karakter eğitimi özünde bir etkilime eğitimidir (Burreth ve Rusnak, 1993). Karakter eğitimi etik duyarlık, ahlaki yargılama, odaklanma ve uygulamalardan oluşan öğretmenler tarafından öğretilen bir dizi faaliyettir (Narvaez, Bock, Endicott ve Liess, 2004).

Akin, Dunne, Palomares ve Schilling (1995) karakterin vazgeçilmez unsurlarını altıya ayırmışlardır. (1) Güvenilirlik; dürüst, onurlu davranma ve güven verme. (2) Saygı; kişinin kendisi de dâhil olmak üzere, karşısındakinin özerkliğine, itibarına ve saygınlığına önem verme. (3) Sorumluluk; kendisinin ve başkalarının görevlerini kabul etme. (4) Adalet ve açıklık, tarafsız olarak çıkar çatışmalarından kaçınma ve uygun kararlar alma. (5) Bakım, başkalarının iyiliği için davranma. (6) Toplumsal erdem ve vatandaşlık, sosyal yükümlülükleri tanıma ve bunları yerine getirmedir.

Karakter eğitiminde okulun yapması gerekenler arasında öncelikle okulun değerlere bakış açısının mutlaka yansıtılmasıdır. Yöneticiler lider konumda olmalı, öğretmenlere yol gösterici nitelikte olmalıdırlar. Öğretmenlerin oyunlar, spor programları, salon oyunları vb. yollarla yapacakları tüm faaliyetlerde destek olmalı, gerekli ortamlar sağlanmalı, ahlaki mesajlar da yeri geldikçe vurgulanmalıdır. Öğrenciler hassas alıcılar gibidirler. Verilen mesajları çabucak algıladıkları için mesajlar özenle seçilmelidir. Öğrencilerin taklit ve model alma yoluyla öğrendikleri unutulmamalıdır. Model alınan kişinin birey üzerinde etkisinin çok büyük olduğu da unutulmamalıdır. Yöneticiler

model alınan liderler olmalıdır. Okul için seçilen değerler, öğrencinin tüm yaşamını etkileyeceği için çok dikkatle seçilmeli ve tüm yaşamını kapsayıcı nitelikte olmalıdır. Ahlak ve etik değerlere de önem verilmelidir. (Akin, vd., 1995). Okullar tarafından verilen karakter eğitimi kasıtlı, proaktif ve etkili bir şekilde uygulamaya dönük bir eğitim politikası olup hükümetlerin iyi ve karakterli vatandaşlar yetiştirmek için uyguladıkları politikadır (Berkowitz ve Bier, 2005; Berkowitz, 2011). Karakter eğitiminde eğitimcilere büyük görevler düşmektedir. Bunlardan en önemlileri aşağıda açıklanmaktadır.

Model Olma: Öğretmen ve yöneticiler öncelikle okulda öğrencilere sevgi ve saygı ile yaklaşmalı, iyi örnek oluşturmalıdır. Toplumun ahlaki inançlarını öğrencilerle paylaşmalı, kültür aktarımı görevini de yürütmelidir. Kendi yaptığı ve yapılması gereken topluma hizmet faaliyetlerinden bahsetmeli, öğrencileri teşvik etmelidir. Dersler için hedefleri açık ve net olarak belirlemeli, dersleri iyi planlanmalı ve sunmalı, öğretim faaliyetlerini hevesle yürütmeli, ödev ve sınavlara özen göstermelidir. Öğretmenler ve yöneticiler; öğrenciler ve diğer meslektaşları ile ilgili dedikodu yapmamalı, empati kurmalı, ders için gayret gösteren, mücadele eden öğrenciler için farklı uygulamalarla, öğrencileri kazanma yoluna gitmelidir (Akin, vd., 1995). Lumpkin'e (2008) göre karakter eğitimi veren öğretmenlerin ve yöneticilerin, doğruyu söyleme, başkalarına saygı gösterme, sorumluluklarını kabullenme ve yerine getirme, adil olma, güven verme ve ahlaklı bir yaşam sürerek öğrencilerine rol model olma gibi örnek davranışlar göstermesi gerekmektedir. Yapılan faaliyetlere, sadece derslere ya da okul içi faaliyetlere yönelik değil, ömür boyu süren bir süreç olmalıdır. Öğretmenlerin ve yöneticilerin toplum için en önemli görevi, öğrencilerin karakter ve ahlaki değerlerinin geliştirilmesi, bunların öğrencilere öğretilmesi ve model olunmasıdır.

Kullanılan Sözcükler ve İfadeler: Öğretmenlerin ve yöneticilerin kullandığı sözcükler çok önemlidir. Karakter eğitiminde pozitif davranmak, pozitif kelimeler sarf etmek çok önemlidir. Öğrencilere zamanlamaya dikkat edin, başkalarına karşı adil davranın, işi en iyi şekilde yapın, verdiğiniz sözü tutun gibi olumlu davranışa yönlendirecek kelimeler kullanılmalıdır. Öğretmenlerin ve yöneticilerin kullanılmaları gereken ifadeler de bulunmaktadır. Kesinlikle, olumsuz ifadelerden kaçınılmalıdır. Örneğin geç kalma, kaba olma, asla birinin sözünü kesme gibi olumsuz yargı bildiren ifadeler kullanılmaması gereken ifadelerdir. Bir de öğretmenlerin ve yöneticilerin kullanacağı doğrudan

değer ifade eden sözcükler de bulunmaktadır. Bunlar sıkça kullanılmalıdır. Örneğin güvenilirlik, saygı, sorumluluk, öz bakım gibi kelimeler bunlar arasındadır. Öğretmenler ve yöneticiler bunları yazmalı, tanımlamalı, sınıf ve okul ortamında sıkça kullanmalı, pekiştirilmeli, bunlar somutlaştırılarak öğrencilere uygulattırılmalıdır (Akin vd., 1995).

Çevre: Öğrencilerin birbirlerini tanımalarına ve saygı duymalarına yardımcı olma, grup içerisinde birbirlerine önem vermeleri için öğretmenlerin ve yöneticilerin uğraşmaları gerekmektedir. Takım çalışması yoluyla öğretme faaliyetlerinde çocuklar birbirleriyle grup halinde çalışarak, birlik beraberliği ve yardımlaşmayı öğrenirler. Öğretmenler ve yöneticiler, sınıfta ve okulda öğrencilerin fotoğraflarını sergilemelidir. Başarılı, ahlaklı, resmi asılmaya layık öğrencilerin afişlerini, yaptıklarını asmalıdır. Öğretilecek değerler aile ve tüm toplumla birlikte öğretilmeli, aile ve toplum değerler öğretiminde soyutlanmamalıdır (Akin vd., 1995). Derslerde, sınıf içi ve sınıf dışındaki yönetici-öğretmen-öğrenci etkileşimde birtakım değerler öğrencilere kazandırılmalıdır. Bunlar arasında doğruluk, dürüstlük, güven, açıklık, saygı ve sorumluluk öğrencilerle kurulan ilişkilerde öğrencilere yaşatılmalıdır (Lumpkin, 2008).

Sınıf Yönetimi: Sınıfta kurallar oluşturulmalı, tutarlı bir şekilde uygulanması için çalışılmalıdır. Ahlaki faaliyetler teşvik edilmelidir. Sınıf toplantıları düzenlenerek vatandaşlık değerleri ortaya konulmalıdır. Ortaya konulan değerler hep birlikte tartışılmalıdır. Öğrencilerin karar vermeyi öğrendikleri, sorumluluk aldıkları en ideal ortamlardan biri sınıftır. Sınıfta kararlara katılımın hâkim olduğu olumlu bir atmosfer oluşturulmalıdır (Akin vd., 1995).

Beceriler: Öğrencilere karar verme becerisi mutlaka öğretilmelidir. Öğrencilerin verdikleri kararlarda bilinçli olmaları, alternatifler arasından tercih yapmaları, görevleri başarmada etkililiği sağlanmalıdır. Dinleme, iletişim, kararlılık, problem çözme, reddetme, savunma becerileri de öğrencilere öğretilmelidir. Öğrencilere öğrendiklerini denemeleri için fırsatlar verilmelidir (Akin vd., 1995). Karakter eğitiminde öğretmenler ve yöneticiler, öğrencilere ahlaki karar verme becerisi de kazandırmalıdır. Öğrencilerinin hangi değerlerin nerde kullanılacağını, hangi değerlere inanacağını, yaşamlarında bu değerlerin hangisini nasıl kullanacaklarını da öğretmelidirler. Bu bilgi ve becerileri kazandırmada eğitimciler önemli role sahiptirler (Lumpkin, 2008).

Akademik Olarak: Etik konularının öğrencilere kavratılmasında, akademik konular araç olarak kullanılmalıdır. Öğrenme ve çalışma için sorumluluk ve dikkati artırıcı çalışmalar yapılmalıdır. Okuma, yazma ve tartışma yoluyla manevi düşünceler teşvik edilmelidir. Öğrencilerin ahlaki soruları mutlaka cevaplanmalıdır (Akin, vd., 1995). Karakter eğitiminde hazırlanacak olan haftalık ve aylık programlar ile en iyi örnekler planlanmalı ve bunlar uygulanmalıdır. Derslerde belirlenen bu değerler amaçlarıyla ele alınmalı, etkinliklerle pekiştirilmelidir (Kagan, 2001).

Karakter eğitimi programının uygulanma nedenleri arasında, (1) aile yapısının bozulması, (2) değer yapısının çökmeye başlaması, (3) değer sistemine önemsizmiş gibi yaklaşılması, (4) azalan iş ahlakı, sahtekârlık, şiddet ve ahlaki cehalet gibi insanlarda olumsuz eğilimlerin oluşması nedeniyle karakter eğitimine yönelik çalışmalar yapılmaktadır (Demmon, Rice ve Warble, 1996).

Yukarıda sayılan nedenlerle okullarda karakter eğitimi çalışmaları önemli görülmektedir. Türkiye’de karakter eğitimi adı altında bir eğitim çalışması okullarda yapılmamaktadır. Sadece 2005 yılından itibaren programla çerisi- ne yerleştirilen değerler eğitimi ile ilgili çalışmalar bulunmaktadır. Sadece 2010/53 sayılı “İlk Ders Konulu Genelge” bu eğitimin yasal temelini oluşturmaktadır ki bu çalışmaların da karakter eğitimi ve değerler eğitimi açısından yeterli düzeyde olmadığı söylenebilir. Bir de “tavsiye” niteliğinde kararlar alınmış olan 18. Millî Eğitim Şûrası’nda “Değerler Eğitimi” ile ilgili birtakım kararların alındığı görülmektedir. Bunların dışında değerler eğitimi kapsamında herhangi bir yasal çerçeve bulunmamaktadır. Bu çalışma, 2023 Vizyon Belgesi’nin karakter eğitimi bağlamında incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu genel amaçtan yola çıkarak aşağıdaki alt problemlere yanıt aranmıştır.

1. Vizyon belgesinde karakter/karakter eğitimi ile karakter eğitimi içerisinde önemli bir yere sahip olan değerler/değerler eğitimi konuları yer almakta mıdır?

2. Vizyon belgesinde yer alan karakter eğitimi konusunun kapsamı nedir?

3. Vizyon belgesinde yer alan karakter eğitimi konusu içerisinde yer alan anahtar kavramlar nelerdir?

Yöntem

Yapılan araştırma nitel araştırma olup doküman incelemesi yöntemi kullanılarak veriler analiz edilmiştir. Doküman incelemesi ile amaç yazılı hâlde bulunan metinlerin araştırılmak istenen konu doğrultusunda analiz edilmesidir. Doküman analizinde bazı aşamalar bulunmaktadır. Bunlar; dokümanları tespit etme ve verilere ulaşma, verilerin orijinalliğini kontrol etme ve anlama, verileri analiz etme ve veriyi gerekli yerlerde kullanma (Yıldırım ve Şimşek, 2005) şeklindedir. Bu çalışma kapsamındaki analiz edilecek doküman 2023 Vizyon Belgesi olup bu belge karakter eğitimi bağlamında incelenmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada elde edilen veriler Millî Eğitim Bakanlığının web sitesinde yer alan 2023 Eğitim Vizyonu Belgesi'nden elde edilmiştir. İlgili belge bilgisayara indirilmiş ve onun üzerinde gerekli analiz çalışmaları yürütülmüştür. Araştırma verilerinin çözümlenmesinde içerik analizi kullanılmıştır. Bunun için öncelikle bir alan yazına dayalı bir çerçeve oluşturulmuş; buna göre veriler sınıflanmış, tanımlanmış, yorumlanmış ve raporlaştırılmıştır. Bu bağlamda, 2023 Vizyon Belgesi karakter eğitimi bağlamında, sayfa sayfa detaylı olarak incelenmiş ve analiz edilmiştir.

Çalışmanın geçerliğini sağlamak için yapılan çalışma ile ilgili uzman bir akademisyenden görüş alınmış, alan yazın taraması zengin tutulmuş, kodlamalar ve kategoriler alan yazına bağlı olarak yapılmış, doğrudan alıntıların vizyon belgesinden hiç değiştirilmeden kullanılması teknikleri kullanılmıştır. Bunlar aynı zamanda bilgilerin inandırıcılığını, tarafsızlığını, aktarılabilirliğini ve şeffaflığını göstermektedir (Guba, 1981; Lincoln ve Guba, 1986; Yıldırım ve Şimşek, 2005). Çalışmanın güvenilirliği için Miles ve Huberman (1994) formülünden yararlanılmıştır. Araştırmadaki kodlamalar iki araştırmacı tarafından oluşturulan kategorilere ayrı ayrı yerleştirilmiştir. Miles ve Huberman (1994) oranın %80 olmasının güvenilirlik için yeterli olacağını ifade etmektedirler. Buna göre araştırmacılar arasında tam bir uyum olduğu tespit edilmiş olup araştırmanın güvenilir olduğu ifade edilebilir.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde incelenmiş olan 2023 Vizyon Belgesi içerisinde karakter ve karakter eğitimi konusu kapsamında elde edilmiş olan bulgular incelenmiştir.

Karakter/Karakter Eğitimi ile Değerler/ Değerler Eğitimi Konuları

Araştırma kapsamında karakter kelimesinin mizaç olarak ele alındığı ve içindekiler kısmı hariç tüm metinde 15 kez geçtiği görülmektedir. Karakter eğitimi içerisinde çok önemli bir yeri olan değerler ile ilgili ise 17 ifadenin geçtiği tespit edilmiştir.

Karakter (mizaç) ve karakter eğitimi; 21, 24, 25, 30, 53, 54 (iki kez), 84, 86, 92, 94 (iki kez), 110, 136 ve 137. sayfalarda geçmektedir.

Değerler ve değerler eğitimi; 4, 14, 15, 22 (dört kez), 23, 27, 54 (iki kez), 60, 84, 92, 104, 137 (iki kez) numaralı sayfalarda geçmektedir. Aşağıda bunlara örnekler verilmiştir.

- *Mizaç ve yetenek temelli bir tanıma yaklaşımı, eğitim sisteminin aktörlerinin gelişimi için kritik öneme sahiptir. Bireyin kendini tanıması ve bu tanımanın takibi, onun eğitim yolculuğunda kişiselleştirilmiş bir yol haritasına sahip olması anlamına gelmektedir (Sayfa 21).*
- *Çocuklarımızın ilgi, yetenek ve mizaçlarına yönelik gelişimleri için tüm okullarda “tasarım-beceri atölyeleri” kurulacaktır (Sayfa 24).*
- *Ülkemizin hayallerini hedeflere, hedeflerini gerçeğe dönüştürme mücadelemizde en büyük güç kaynağımız; nitelikli, öz güveni yüksek, millî ve manevi değerlerimizle teçhiz edilmiş nesillerimizdir (4, Recep Tayyip Erdoğan).*
- *Eğitim sistemleri, içinden çıktığı medeniyetler kadar, evrensel insanlık değerleriyle de harmanlanırlar (Sayfa 14).*

Gerek Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan, gerek Millî Eğitim Bakanı Sayın Prof. Dr. Ziya Selçuk, gerekse 2023 Vizyon Belgesi’ni hazırlayan tüm komisyon ekibi tarafından belgenin çeşitli yerlerinde karakter ve değerler eğitiminin geçtiği ve bunların öneminin vurgulandığı görülmektedir.

Vizyon Belgesinde Yer Alan Karakter Eğitimi Konusunun Kapsamı

Vizyon Belgesi incelendiğinde karakter eğitimi konusu iki başlık altında toplanmıştır. Bunlar, (1) tehlikeli ve yasa dışı davranışlarla mücadele edilmesi ve (2) Millî ve manevi değerlerin kazandırılmasıdır. Vizyon belgesinde bu

başlıklar altında incelenen karakter eğitiminin geçtiği sayfalar ve örnek ifadeler aşağıda verilmiştir (Bazı cümle grupları/paragraflar farklı iki başlığa yerleştiği için her iki kategoride de sayım yapılmıştır)

1. Tehlikeli ve yasa dışı davranışlarla mücadele kategorisinde 5 sayfada (22, 75, 104 ve 127 (iki kez)) geçmektedir. Bunlara örnekler aşağıda verilmiştir:
 - *İlkokul derslerinin kazanımı hâline getirilmiş olan güvenli internet, siber güvenlik, siber zorbalık ve veri güvenliği gibi kavramların izleme ve değerlendirme çalışmalarıyla erişimi ve edinimleri takip edilecek, gerekli iyileştirmeler yapılacaktır (Sayfa 75).*
 - *Tartışmalarla oluşan ayrımcı dilin ortadan kalkması ve çocuklarımızın ruh sağlığının zarar görmemesi için uzlaşmacı ve kapsayıcı bir bakış açısı hayata geçirilecektir. Veriye dayalı bilgilendirmelerle imam hatip ve diğer okullara yönelik yanlış yönlendirmelerin önüne geçilecektir (sayfa 104).*
2. Millî ve manevî değerlerin kazandırılması kategorisinde (4 (iki kez), 8 (iki kez), 10 (üç kez), 14, 15 (beş kez), 16 (üç kez), 17 (üç kez), 18 (beş kez), 21 (dört kez), 22 (iki kez), 23, 25, 27, 79, 84 (iki kez) 85, 88, 104 (üç kez), 105, 114, 127 ve 128 (iki kez)) sayfalarında yer almaktadır. Bunlara ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir.
 - *Her kültür kendi eğitim sistemini üretir. Her toplumda eğitim; o toplumun kültüründe var olan bilgi, deneyim ve değerlere göre şekillenir. Bu anlamda eğitim anlayış ve uygulamaları, içinde geliştiği kültüre özgüdür. Bir eğitim sisteminin sorunlarına çözüm ararken o sistemi oluşturan kültürün ve toplumun özelliklerini göz önünde bulundurmak gerekir. Bununla birlikte insan her yerde insandır, ihtiyaçları evrenseldir ve bunun da dikkate alınması önemlidir. İnsan, insanın gölgesinde yetişir. Büyük insanları ortaya çıkaran eğitimidir. Bu nedenle medeniyet tarihimizde Nizamiye'den Sahn-ı Seman'a, köy enstitülerinden öğretmen okullarına, parasız yatılı okullardan fen liselerine kadar birçok eğitim kurumu yer almıştır. Bu kurumların yetiştirdiği büyük insanlar da medeniyetimizin sütunlarını dikmiştir. Bu olgudan hareketle eğitimi çocuklarımızı her anlamda muvaffak kılmamızın yanı sıra insanlığa hizmet etmek suretiyle evrensel medeniyete katkı sağlamak olarak görüyoruz. Millî, ahlaki, insani, manevî ve kültürel değerlerimizi çocukların yaşantılarında inşa etmelerini sağlamayı bu yaklaşımımızın özü olarak değerlendiriyoruz (sayfa 22-23).*

- *Bir yaşam alanı olarak okulu her bir çocuğumuzun değerine değer, mutluluğuna mutluluk katan evrensel, millî ve manevi erdemlerle birlikte yaşam becerilerinin içselleştirildiği mekânlar olarak görüyoruz. Yeni yüzyılda zamanın ruhunu önemseyen yeni bir okul anlayışını eğitimle ilgili tüm aktör, STK'ler, eğitim sendikaları vb. kuruluşların iş birliğiyle ortaya koymak, önceliğimiz olacaktır (27)*

Vizyon Belgesinde Yer Alan Karakter Eğitimi İçerisinde Yer Alan Anahtar Kavramlar

Alan yazın taramalarında UNICEF'in "Yaşayan Değerler Eğitimi Programında" (1996) "barış, saygı, sevgi, dürüstlük, sorumluluk, özgürlük, iş birliği, mutluluk, tolerans, alçakgönüllülük, sadelik, dayanışma"; Wynne ve Ryan'ın (1993) çalışmalarında "özgürlük, tedbirlik, öz denetim, dayanıklılık, güven, umut, hayırseverlik, sorumluluk"; Lickona'nın (1993) çalışmasında ise "sorumluluk, saygı, hoşgörü, tedbirlik, öz disiplin, şefkat, iş birliği, cesaret, dürüstlük, adillik" kavramları karakter ve değerler eğitimi kapsamında incelenmiştir. Bu kavramlar ve alakalı olduğu düşünülen farklı anahtar kavramlara ilişkin bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Karakter ve karakter eğitimi ile ilgili kavramlar (içindekiler ve başlıklar hariç)

Kavram	f	Kavram	f
Kültür	30	Umut	3
Değer	17	İlke	2
Aile	16	Adil	2
Mizaç	15	Kişilik	2
Evrensel	15	Mutluluk	2
Hak	15	Ahlaki	2
Ahlak	9	Liyakat	2
Millî (Değer Kapsamında/ Bakanlık hariç)	9	Hakkaniyet	2
Manevi	9	Erdem	2
Lider	6	Sabır	1
Sorumluluk	5	Öz güven	1

Mutlu	5	Etik	1
İnsani	4	İnsan Merkezli	1
İnsanlık	4	Demokrasi	1
Şahsiyet	4	Yaratıcılık	1
Görgü	4	Öz yeterlilik	1
Şefkat	4	Saygın	1
Saygı	4	Saygılı	1
Cesaret	3	Vicdan	1
Olgunlaşma	3	Merhamet	1
Adalet	3	Dayanışma	1
Vatandaş	3	TOPLAM	218

Tablo 1'e göre karakter ve karakter eğitimi ile alakalı olduğu düşünülen kavramlar incelendiğinde toplam 218 kavram olduğu tespit edilmiştir. Bu kavramlardan en çok kültür (30), değer (17), aile (16), mizaç-hak-evrensel (15'er kez) kelimelerinin tekrarlandığı; en az ise "sabır, fedakârlık, öz güven, etik, ülkü, insan merkezli, demokrasi, yaratıcılık, öz yeterlilik, saygın, saygılı, vicdan, merhamet, dayanışma" kelimelerinin 1'er kez yer aldığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda karakter ve değerler eğitimi içerisinde yer alan "vatan, hoşgörü, tarafsızlık, sadakat, barış, dürüstlük, doğruluk, sevgi, yardımseverlik, özgürlük, iş birliği, alçak gönüllülük, öz disiplin, öz denetim, nezaket, arkadaşlık" kelimelerinin ise hiç kullanılmadığı tespit edilmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Karakter eğitimi aileden sonra okullarda uygulanması şart olan programlardır (Lickona, 1991; 1993). Puka (1999) karakter eğitim programlarının; temel değerler ve erdemler konusunda öğretim; belirlenen ve uygulanan davranış kodları ahlaki konularla ders verici, ilgili hikâyeler anlatmak; istenen özellikler ve değerler ile ilgili modelleme, tarihte yaşanmış ahlaki örnekleri aktarmak, edebiyat, din ile ilgili örnekler vermek; okulda topluluk sosyal yardım fırsatları (hizmet projeleri) aracılığıyla sağlamak olarak belirlemiştir. Karakter eğitiminin, kendine ve başkalarına saygı, sorumlu vatandaşlar, akademik başarıda artış, kişiler arası ilişkilerin gelişmesi, öz disiplinin artması, davranış sorunlarının azalması, okulların güvenli hâle gelmesi, olumlu okul

kültürü oluşturulması, işe bağlanma becerilerinin geliştirilmesi gibi amaçları bulunmaktadır. Karakter eğitimi ile bireylerin iyi ile kötü arasındaki farkı ayırt etmelerine, iyi olanı onaylamalarına olanak sağlayan, iyi davranışlar göstermelerini sağlamak için uygulanan bir eğitimidir (Sılay, 2010).

Demmon, Rice ve Warble (1996) tarafından yapılan araştırma Indiana'da 271 eğitimci, öğrenci ve eğitim dışında kalan diğer bireylerden toplanan verilerle gerçekleştirilmiştir. Araştırma, ebeveynlerden, okul çalışanlarından ve topluluğun kamu eğitiminde toplumsal ve karakter gelişmesinin geliştirilmesi ve uygulanmasına yönelik güçlü destek verdiğini belirtmişlerdir. Duer, Parisi ve Valintis (2002), karakter eğitiminin etkililiği üzerine bir eylem araştırması yapmışlardır. Hazırlanan karakter eğitimi programı ile öğrencilerin saygı ve sorumluluk düzeylerinin geliştiği, negatif davranışlarının azaldığı, öğrenci davranışlarının olumlu yönde değiştiği yönünde bulgulara rastlanmıştır. Finck, Hansen ve Jensen (2003) tarafından yapılan araştırmada karakter eğitimi ile öğrenci başarısının artırılmasına ilişkin uygulanan program ile öğrencilerin başarı düzeylerinde artış olduğu, devamsız olan öğrencilerin oranlarında düşüşler olduğu gibi sonuçlara ulaşılmıştır.

Sılay (2010) tarafından hazırlanan doktora tez çalışması Türkiye'de yükseköğretim kurumlarında olan öğrencilerin karakter eğitiminin öğretim elemanlarının ve öğrencilerinin görüşlerine göre incelenmesi amaçlanmıştır. Öğretim elemanları karakter eğitimine başlamak için üniversite döneminin geç kalınmış bir dönem olduğunu ifade etmişlerdir. Öğrenciler de aynı görüşü savunmakta bunun yanında üniversite eğitimlerinin bu konuda yetersiz olduğu görüşündedirler. Her iki grupta üniversitede karakter eğitiminin gerçekleşmediği yönünde görüş bildirmişlerdir. Yıldırım'ın (2007) doktora tez çalışması İlköğretim düzeyinde bir karakter eğitimi programı model önerisi ve uygulanabilirliği başlığını taşımaktadır. Araştırma Türkiye genelinden 21 ilde gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan katılımcıların büyük çoğunluğu karakter eğitiminin ilkokullarda uygulanmasının bir ihtiyaç olduğu görüşünde birleşmişlerdir. Karakter eğitimi uygulamaları yapılan araştırmalardan da görüldüğü gibi bir ihtiyaçtır.

Bu araştırma, 2023 Eğitim Vizyonu Belgesi'ni karakter eğitimi bakımından değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada yapılan doküman analizi sonrasında karakter, karakter eğitimi, değerler ve değerler eğitimi ile ilgili ifa-

delerin yer aldığı tespit edilmiştir. Vizyon Belgesi karakter eğitimi açısından incelendiğinde “*Tehlikeli ve yasa dışı davranışlarla mücadele edilmesi ve millî ve manevî değerlerin kazandırılması*” olarak iki kategoride incelenmiştir. Karakter eğitimi ile ilgili kavramlar incelendiğinde ise “*kültür, değer, aile, mizaç, hak ve evrensel*” gibi kavramların en çok tekrarlanan; “*sabır, fedakârlık, öz güven, etik, insan merkezli, demokrasi, yaratıcılık, öz yeterlilik, saygın, saygılı, vicdan, merhamet*” gibi kavramlarının ise en az tekrarlanan kavramlar olduğu sonucuna varılmıştır. Vizyon belgesinde karakter eğitimi içerisinde yer alan “*vatan, hoşgörü, tarafsızlık, sadakat, barış, dürüstlük, doğruluk, sevgi*” vb. kavramlarının ise hiç kullanılmadığı tespit edilmiştir. Karakter içerisinde yer alan bu kavramların hiç ele alınmamış olması bu belge için büyük bir eksikliklerdir.

Karakter eğitimi okullarda uygulanmadan evvel Millî Eğitim Bakanlığının bu programla ilgili kararlar alması bunu tüm paydaşlara yazılı bir belge ile bildirmesi ve kamuoyu ile paylaşması şarttır. İlgili Vizyon Belgesi gelecek üç yıl için çok olumlu bir vizyon belirtmektedir. Ama bu karakter eğitimi açısından yeterli görülmemektedir. Çünkü hazırlanan Vizyon Belgesi'nin daha çok akademik ve entelektüel bilgi ve becerilerin kazandırılmasına dönük olarak ele alındığı görülmektedir. Bu sebeple Millî Eğitim Bakanlığının ayrıca karakter eğitimine ilişkin “*özel bir belge*” hazırlayarak kamuoyu ile paylaşması, programlara koyması, yönetici ve öğretmen eğitimleri düzenleyerek resmiyet kazandıracakları karakter eğitimine ilişkin tanıtım toplantıları ve eğitim çalışmalarını yapması geleceğin nesilleri için olumlu bir yer edebilir. Çünkü yukarıda da belirtildiği gibi suç oranlarının artması, sanal ilişkilerin yaygınlaşması, hoşgörü düzeyinin azalması aslında bu eğitimin gerekliliğini gözler önüne sermektedir. Ayrıca buna benzer araştırmalar Millî Eğitim Bakanlığının farklı dokümanları üzerinde yapılabilir. Bu belgeye ilişkin yönetici ve öğretmen görüşlerini içeren nitel bir çalışma yapılarak Vizyon Belgesi değerlendirilebilir.

Kaynaklar

- Akin, T.; Dunne, G.; Palomares, S. ve Schilling, D. (1995). *Character Education in America's Schools*, Annerchoice Publishing, California.
- Althof, W. ve Berkowitz, M. W. (2006). “*Moral Education and Character Education: Their Relationship and Roles in Citizenship Education*”, *Journal of Moral Education*, 35(4), 495-518.

- Arthur, J. (2005). "The Re-Emergence of Character Education in British Education Policy", *British Journal of Educational Studies*, 53(3), 239-254.
- Beachum, F. D. ve Mc Cray, C. R. (2005). Changes and Transformations in the Philosophy of Character Education in the 20th Century. *Essays in Education*, https://www.researchgate.net/profile/Floyd_Beachum/publication/23725433_Changes_And_Transformations_In_The_Philosophy_Of_Character_Education_In_The_20_Th_Century/links/550897db0cf2d7a2812ac937.pdf.
Erişim Tarihi: 20.07.2019
- Berkowitz, M. W. (2002). *The Science of Character Education*. W. Damon (Ed.), *Bringing in a New Era in Character Education*, Hoover Institution Press, Stanford.
- Berkowitz, M. W. ve Bier, M. C. (2005). *What Works in Character Education: A Report For Policy Makers and Opinion Leaders*. www.character.org. Erişim Tarihi: 10.12.2018
- Berkowitz, M. W. (2011). "What Works in Values Education", *International Journal of Educational Research*, 50, 153–158.
- Brannon, D. (2008). "Character Education: It's A Joint Responsibility", *Kappa Delta Pi Record*, 44 (2), 62-65.
- Burreth, K. ve Rusnak, T. (1993). *Integrated Character Education*, Phi Delta Kappa Educational Foundation, Indiana.
- Dalton, J. C. ve Crosby, P. C. (2011). "Core Values and Commitments in College: The Surprising Return to Ethics and Character in Undergraduate Education", *Journal of College and Character*, 12(2). 1-4.
- Demmon, T.; Rice, J. ve Warble, D. (1996). *Moral and Character Development in Public Education*. [Http://eric.ed.gov/?id=ED409251](http://eric.ed.gov/?id=ED409251). ERIC Number: ED409251.
- Duer, M.; Parisi, A. Ve Valintis, M. (2002). *Character Education Effectiveness*. Master of Arts Action Research Project, Saint Xavier University and Skylight Professional Development Field-Basedmaster's Program, Chicago, Illinois.
- Finck, C.; Hansen, C. ve Jensen, J. (2003). *Improving Student Achievement Through Character Education*. Master of Arts Action Research Project, Saint Xavier University and Skylight Professional Development Field-Basedmaster's Program, Chicago, Illinois.
- Guba, E. G. (1981). *Criteria for assessing the trustworthiness of naturalistic inquiries*. *Educational Technology research and development*, 29(2), 75-91.
- Kıral, B. (2017). *Okul Toplum İlişkileri, Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi*, Edt.: M. M. Arslan, SMS Yayınları, Ankara.

- Lapsley, D. K. ve Narvaez, D. (2006). *Character Education*, W. Damon ve R. Lerner (Ed.), *Handbook Of Child Psychology*, Wiley, New York.
- Lickona, T. (1991). *Education For Character*, Bantam, Newyork.
- Lickona, T. (1993). "The Return of Character Education", *Educational Leadership*, 6-11.
- Lincoln, Y. S. ve Guba, E. G. (1986). "But is it rigorous? Trustworthiness and authenticity in naturalistic evaluation", *New directions for evaluation*, 30, 73-84.
- Lumpkin, A. (2008). "Teachers as Role Models Teaching Character and Moral Virtues", *JOPERD*, 79 (2), 45-49.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis*, Sage, Thousand Oaks.
- Narvaez, D.; Bock, T.; Endicott, L. ve Liess, J. (2004). "Minnesota's Community Voices and Character Education Project", *Journal of Research in Character Education*, 2(2), 89-112
- Oxford Sözlüğü. (2016). <https://www.oxforddictionaries.com>.
Erişim Tarihi: 12.12.2016.
- Puka, B. (1999) *Inclusive Moral Education: A Critique and İntegration of Competing Approaches*. M. Leicester, C. Modgil ve S. Modgil (Ed.). *Moral Education And Pluralism*, Falmer Press, London.
- Sılay, N. (2010). *Yükseköğretimde Karakter Eğitiminin İncelenmesi (Doktora Tezi)*, Marmara Üniversitesi, İstanbul
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü (2016). http://tdk.gov.tr/İndex.php?Option=Com_Bts&View=Bts. Erişim Tarihi: 12.12.2016.
- Watz, M. (2011). "An Historical Analysis of Character Education", *Journal of Inquiry & Action in Education*, 4(2),34-53.
- Yıldırım, G. (2007). *İlköğretim Düzeyinde Bir Karakter Eğitimi Programı Model Önerisi ve Uygulanabilirliği (Doktora Tezi)*, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- UNICEF. (1996). *Living Values and Educational Program*. <https://www.peace.ca/livingvalues.htm>. Erişim Tarihi: 03.02.2019.
- Wynne, H. A. and Ryan, K. (1993). *Our Schools: A Handbook On Teaching Character Academics, and Discipline*, Macmillan Publishing Company, New York.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin, Ankara.
- 2023 Eğitim Vizyonu Belgesi. (2018). <https://2023vizyonu.meb.gov.tr/> Erişim Tarihi: 12.06.2019.